

זמזומית המדבר *Bellevalia desertorum* - פורחת במדבר ובספר (ינואר 2017)

כתב: אבי שמידע

זמזומית המדבר *Bellevalia desertorum* היא גיאופיט מדברי נפוץ ממשפחת האספרגיים (במיון המשפחות הקלאסי-הסוג **זמזומית** כלול בשושניים). ל**זמזומית המדבר** בצל גדול הסמוך לפני האדמה, שתפרחתו מגיעה לגובה 8-15 ס"מ. הבצל מצוי קרוב מאוד לפני הקרקע בעומק של 2-4 ס"מ ועל ידי כך הוא מצליח לנצל את לחות הקרקע העליונה מיד אחרי רדת גשם, אך מצד שני העלווה מתייבשת במהרה לאחר התייבשות השכבה העליונה של הקרקע.

העלים ערוכים בשושנת, שטוחים, צמודים לרוב לקרקע וגונם מכחיל ועל-פי רוב נמצא עליהם כתמים עגולים מלבינים, אלה תוצאה של כרסום פשפש מיוחד המותאם רק לעלי **ז.המדבר**. באין פרחים, כתמים אלה הם סימן שדה מצוין להבדיל בין זמזומית המדבר ובין גיאופיטים אחרים הגדלים בקרבתה. תכונה מיוחדת מיוחדת ל**ז.המדבר** (וגם ל**ז. החרמון**) היא הצטררות קצה העלה בפתאומיות, בעוד שבשאר מיני הזמזומית העלה מתחדד בהדרגה.

זמזומית המדבר פורחת בחורף ושיא הפריחה הוא בחודשים ינואר-פברואר. זמזומית המדבר היא אחד הצמחים הראשונים הפורחים בחורף במדבר ובחגורת הספר. אם ירד הגשם בחודש דצמבר, ימים מעטים לאחר הגשם, שושנת העלים צומחת וניצן עמוד התפרחת מציץ ומוכן לפרוח. לאחר עוד שבוע של ימי שמש ושמים בהירים הזמזומית כבר פורחת, בשעה ששאר צמחי המדבר רק מבלבלים או נובטים.

זמזומית המדבר. צילם: עוז גולן ©

ממרכז שושנת העלים עולה עמוד תפרחת חסר עלים הבנוי בצורת אשכול, כלומר הפרחים מסודרים לאורך ציר גבעול יחיד שאינו מתפצל. סדר הפתיחה של הפרחים הוא מלמטה כלפי מעלה כמו ברוב תפרחות האשכול. עמוד התפרחת זקוף וקצר מאוד: אורכו 2-5 ס"מ ולאורכו מסודרים בצפיפות 10-22(26) פרחים. לרוב לכל צמח עמוד תפרחת יחיד, אך במיקרו-בית-גידול משופר ו/או בעונת משקעים ברוכה, הצמחים מעלים 2-3 תפרחות מאותו בצל. כל פרח בנוי צינור הנוצר מעלי העטיף שהתאחו, שאורכו 7-13 מ"מ ובראשו שש שיניים משולשות קצרות. לעומת מיני הסוגים **מצילות** ו**כדן**, בסוג זמזומית אין שניץ בחלק העליון של צינור העטיף (הכותרת) לפני היפתחו. בניגוד לפרחי **כדן** ו**מצילות**, לוע הכותרת של מיני הזמזומית פתוח לרווחה והוא אינו מוסתר בחלקו על ידי שיני העטיף. ששת האבקנים מאוחים בזריהם לצינור הפרח ובראשם מאבקים שחורים-סגולים הנראים היטב ממעוף הדבורה; על ידי כך דבורה מנוסה יכולה להעריך את כמות האבקה שנשארה בכל פרח ממרחק במיוחד על רקע העטיף הבהיר.

זמזומית המדבר - מבט מקרוב על הפרחים. צילמה: ערנה אלוני ©
להגדלה - לחצו על התמונות

זמזומית המדבר אין ניצני פרחים בראש התפרחת בעלי גוון כהה הבולט לעומת צבע הפרחים. בתכונה זו וכן בגבעול תפרחת קצר, פרחים בעלי עוקץ קצר (1-3 מ"מ), פירות משולשים עבים, דומה **זמזומית המדבר** ל**זמזומית החרמון** האנדמית לרכסי מול-הלבנון והלבנון. לשני המינים פרי גדול משולש שאינו נפתח.

מעניין ומוזר כי דווקא **זמזומית המדבר** שהיא המין המדברי ביותר מבין מיני הזמזומית באזורנו, קרובה פילוגנטית ל**זמזומית החרמון** - מין זמזומית הררי סוב-אלפיני (טרגקנתי). ניתן לשער כי בסוף תקופת הקרח האחרונה (לפני 12000 שנה לערך), עם התייבשות והתחממות האקלים באזורנו, נסוגה הצמחיה ההררית מהרי הנגב וסיני צפונה להרי הלבנון וטורקיה. תוך כדי נסיגה זו נכחדו רבים מהמינים הערבתיים-אלפיניים הללו אך מיעוטם עבר ספציאציה והתאים עצמו לחגורת הספר ולמדבר. על קבוצה זו נמנים בנוסף ל**זמזומית המדבר** - **שום יריחו, שום צנוע, כלך דנין וקדד בית-הלחמי**.

בניגוד לכל שאר מיני הזמזומית באזורנו שלהם פרחים לבנים-"מלוכלכים" - פרחי **זמזומית המדבר** הם לרוב תכולים-סגלגלים. **זמזומית המדבר** נבדלת ממיני זמזומית אחרים בארץ לא רק בצבע הפרחים אלא גם בפרחים אשר כמעט יושבים על הגבעול עם עוקץ קצר, ובפירות העבים בעלי חתך הרוחב המשולש.

זמזומית המדבר ומיני זמזומית נוספים בארץ

לפי הסדר מימין לשמאל:

- 1 - זמזומית המדבר, לפרחים גוון תכול-סגולגל, הפרחים כמעט יושבים. צילם: מיקו ©
- 2 - זמזומית החרמון, מין קרוב לזמזומית המדבר. צילם: גדי פולק ©
- 3- זמזומית מצויה, המין הנפוץ בחבל הים-תיכוני. עוקצי הפרחים ניכרים. צילמה: יעל אורגד ©
- 4 - זמזומית סגולה - ניצני הפרחים בראש עמוד התפרחת סגולים (בז. המדבר - לא). צילם: גדי פולק ©

להגדלה - לחצו על התמונות

זמזומית המדבר היא אחד הגיאופיטים הנפוצים ביותר במדבר בחגורת הספר ובנגב הצפוני; הצמח נפוץ בכל בתי הגידול של מדבר יהודה והנגב הצפוני ונעשה נדיר ככל שמדרימים אל הנגב המרכזי. בבקעה ובחגורת הספר היא גדלה בעיקר בקירטונים ואילו ברכסי הנגב הצפוני היא גדלה בחברת זוגן השיח בדרגשי סלע גיר קשה. התפוצה העולמית של **זמזומית המדבר** מצומצמת מאוד. שלא כרוב צמחי המדבר בנגב שלנו הממשיכים בתפוצתם דרומה למרכז ערב ודרום-מערבה לתוככי הסהרה עד מדבריות מרוקו - **זמזומית המדבר** גדלה רק במדבר סיני, בנגב ובאשדות המערביים של ירדן בשולי הערבה והבקעה. בנגב אין היא מדרימה כמעט (למעט רכס ארדון) מקו נחל צין - מכתש רמון- הר-שגיא ובבקעה היא עולה צפונה עד דרום הגלבוע.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א 2017 זמזומית המדבר *Bellevalia desertorum* - פורחת במדבר

ובספר (ינואר 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

[/https://www.kalanit.org.il/bellevalia-desertorum](https://www.kalanit.org.il/bellevalia-desertorum)